

PRÄSTLÖNE- TILLGÅNGARNA 2019

Innehåll

Om prästlönetillgångarna.....	5
Ekonomiskt resultat.....	7
Finansiellt kapital.....	10
Hållbara investeringar	10
Hållbarhet.....	13
Förnybar energiproduktion.....	13
Skogsförvaltningen	15
Året som gått.....	15
Case – Kampen mot granbarkborren fortsätter i Växjö	17
Case – Skara stift sporrar entreprenörer att bli mer klimatsmarta	20
Certifieringar	22
Revisioner och uppföljning	24
Kulturhistoriska värden	26
Jordförvaltningen	28
Omvärld – året som gått.....	29
Case – Fosfordammen bildar ett internt kretslopp som minskar övergödningen.....	31
Case – Visby stift anlägger våtmark för att motverka vattenbrist	33
Case – En vandring i tro längs Storsjön.....	35
Referenser	37

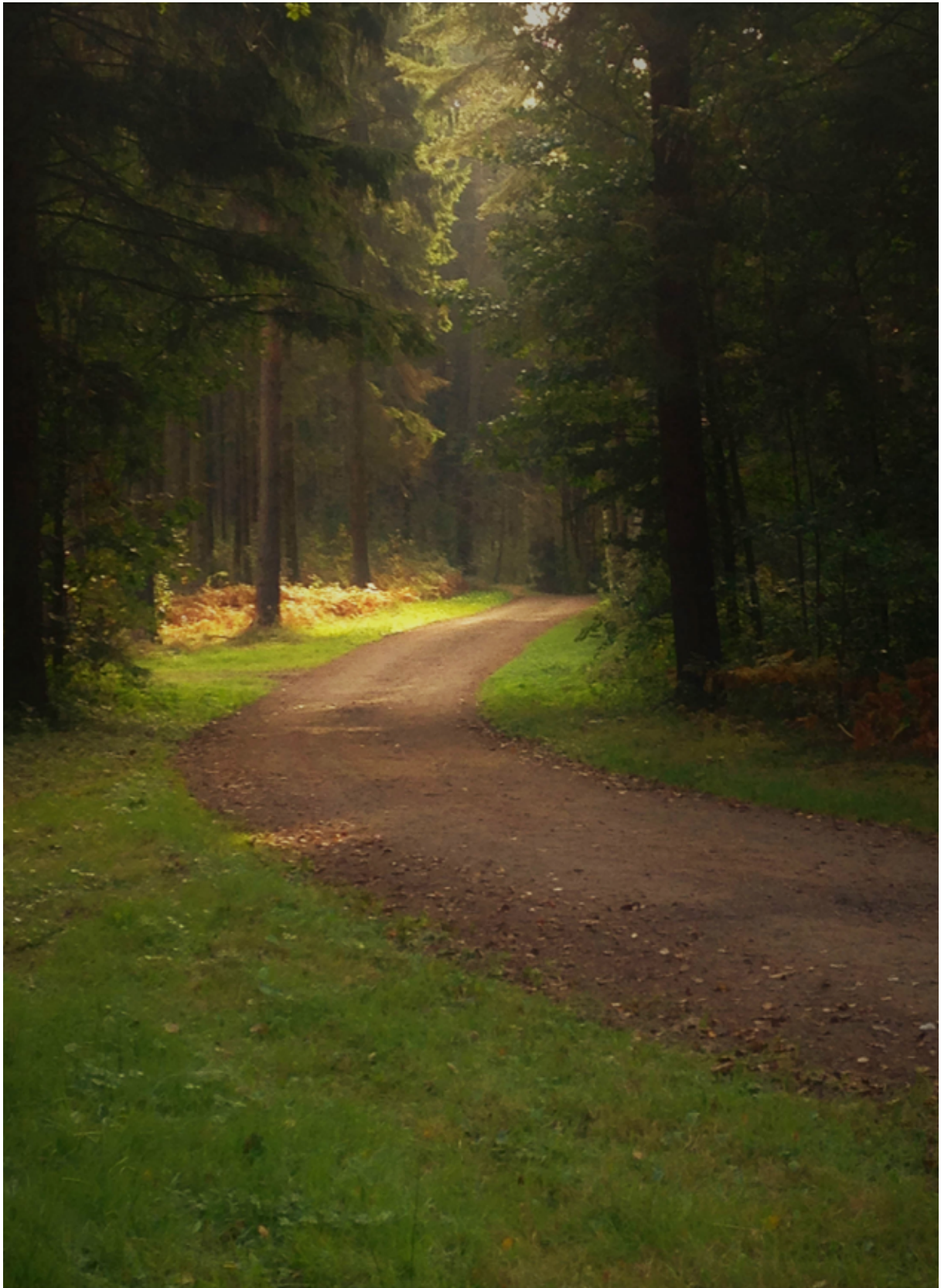

Foto: Catrine Lundberg

Foto: Gustaf Hellsing/Ikon

Om prästlöne- tillgångarna

SVENSKA KYRKAN FÖRVALTAR skog och mark över hela Sverige – från Karesuando i norr till Smygehuk i söder. Kyrkans förvaltning av skog och mark har en lång historia. Det började år 1008 när Olof Skötkonung efter sitt kristna dop i Husaby källa skänkte mark till Skara biskopsstol. Dopet brukar ses som början på Sveriges kristna tid. Så småningom blev det vanligt att allmogen och stormän runt om i Sverige skänkte prästgård och mark till kyrkan. Det var åkrar och ängar för att kunna odla och hålla boskap, och skog för jakt och ved. Avkastningen från prästgårdens ägor utgjorde prästfamiljens försörjning. Detta förklarar namnet på tillgångarna än idag – prästlönetillgångarna. Sedan 1990-talet förvaltas prästlönetillgångarna av de tretton stift. Totalt förvaltas 466 000 hektar skogsmark, 47 000

hektar jordbruksmark och ett finansiellt kapital på 3,5 miljarder kronor. Fördelningen mellan de tre tillgångsslagen – jord, skog och finansiellt kapital – skiljer sig åt i olika delar av landet. De största arealerna jordbruksmark finns i Lunds och Skara stift medan de största arealerna skog finns i Växjö och Härnösands stift. Markpriserna varierar dock i olika delar av landet. Uppsala, Lunds, Strängnäs och Stockholms stift har de största andelarna av det totala finansiella kapital som förvaltas.

Det är reglerat i lag att tillgångarna ska förvaltas av Svenska kyrkan.¹ Kyrkomötet har delegerat förvaltningen till stiftens som fått i uppdrag att förvalta egendomen "... så effektivt som möjligt och på ett sådant sätt att de ger bästa möjliga

uthålliga totalavkastning. Tillgångarna skall därtill förvaltas på ett etiskt försvarbart sätt i enlighet med kyrkans grundläggande värderingar.”² Vidare sägs att prästlönefastigheterna ska förvaltas så att ”naturvårdens och kulturmiljövårdens intressen beaktas i skälig omfattning”.³

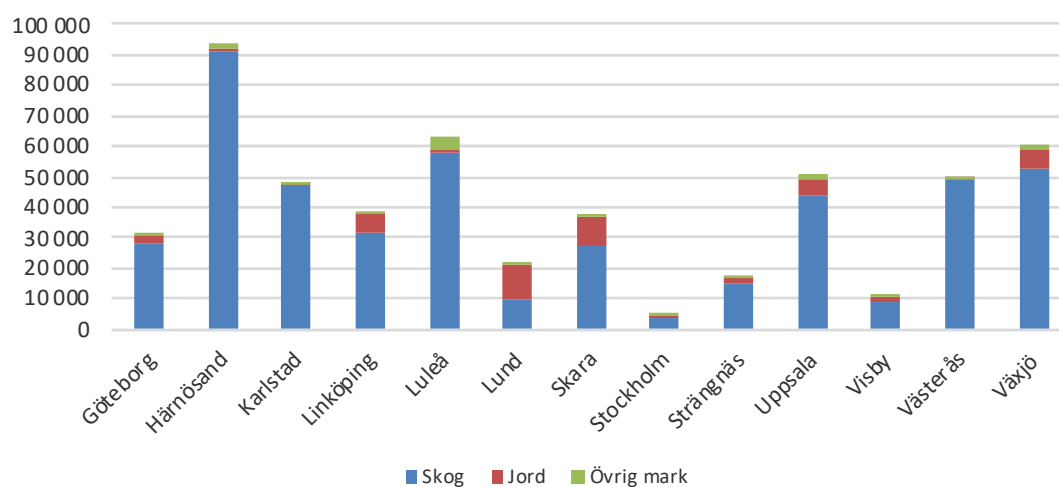
Enligt lagregleringen är ändamålet med tillgångarna att, genom avkastningen, bidra till de ekonomiska förutsättningarna för Svenska kyrkans verksamhet. Det sker genom att hälften av vinstmedlen delas ut till församlingar och pastorat som har andelar i prästlönetillgångar. Den andra hälften delas ut genom Svenska kyrkans ekonomiska utjämningsystem, som ser till att alla församlingar, även de med svagare ekonomi, ska ha möjlighet att utföra sin grundläggande uppgift och ta ansvar för sina kyrkobyggnader.

Över 90 procent av de ekonomiska enheterna i Svenska kyrkan har andelar av olika storlek i prästlönetillgångarnas avkastning. Sammantaget utgör den del av avkastningen som delas ut från prästlönetillgångarna varje år två till tre procent

av Svenska kyrkans samlade intäkter. Den största intäkten är den kyrkoavgift som medlemmarna betalar in och som står för cirka 60 procent av intäkterna. För vissa församlingar kan dock intäkten från prästlönetillgångar motsvara uppemot, eller till och med drygt, hälften av intäkterna.

När det gäller den produktiva skogsmarken har inte allt skogsbruk ekonomisk avkastning som mål. Nio procent, jämfört med certifieringskravet på fem procent, eller 34 000 hektar av den produktiva skogsmarken undantas från kommersiellt bruk, oftast för att den bedömts ha höga naturvärden. Detta kallas på branschspråk för frivilliga avsättningar. Utöver detta sker ett löpande arbete med att vårda och utveckla natur-, sociala och kulturhistoriska värden i all förvaltning, så kallad generell hänsyn. Intäkterna från förvaltningen av skog består framförallt av försäljning av timmer, medan utarrendering av mark är den dominerande intäktskällan inom jordbruket. Sammanlagt rör det sig om 1 459 jordbruksarrenden, som omfattar 219 gårdsarrenden och 1 240 sidoarrenden.

Arealer mark 2019

Ekonomiskt resultat 2019

FÖRVALTNINGEN AV prästlönetillgångarna ska uppnå bästa möjliga uthålliga totalavkastning och ske i enlighet med Svenska kyrkans grundläggande värderingar. Detta innebär att långsiktighet och hållbarhet ska väga tungt i förvaltningen. Att förvaltningen omfattar tre olika tillgångsslag – jord, skog och ett finansiellt kapital – skapar möjligheter att sprida riskerna. Medan kapitalförvaltningen i hög grad påverkas av börsens svängningar, tenderar förvaltningen av skog och mark att ge mindre varierande avkastning mellan åren.

Under 2019 utvecklades de marknader på vilka prästlönetillgångarna verkar utifrån de olika förutsättningarna som de har. Marknadsläget inom skogsindustrin visade under året en tydlig

avmattning. De svenska sågverken valde att ändå fortsätta producera, trots en avmattning i marknaden och ökad konkurrens från central-europeiska sågverk. Detta medförde att lagren ökade till rekordnivåer.

Jordbruksåret 2019 blev ett återhämtningens år för skördarna efter den rekordtorra sommaren 2018. De var betydligt större och av god kvalitet.

Den långvariga prisökningen på jord stagnerade och priserna till och med sänktes i vissa områden. Efterfrågan på jord var dock fortfarande hög och arrendelediga fastigheter, där ny arrendator tillträder, tenderar att ge ett högre arrende.

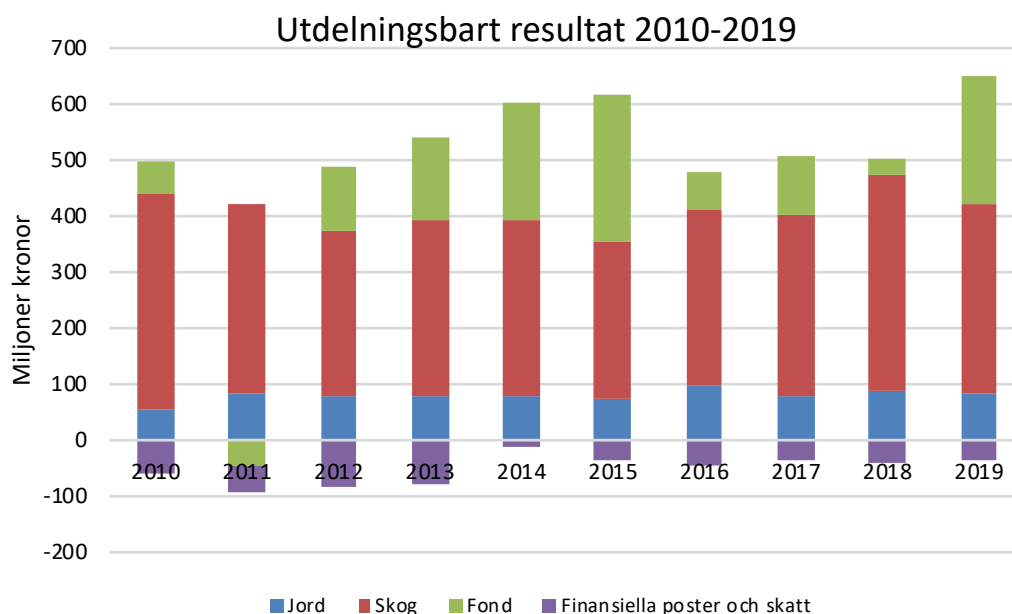
2019 var samtidigt ett exceptionellt år på den svenska och den globala aktiemarknaden. Stockholmsbörsen steg med hela 35,0 procent, medan den globala aktiemarknaden steg med 34,4 procent. Orsaker till börsuppgången var en förväntan om minskad recessionsrisk, fortsatt låga räntor och avsaknad av placeringsalternativ. I skrivande stund (maj 2020) så har den finansiella oron i Coronakrisens spår medfört en tydlig nedgång.

2019 års resultat för den samlade förvaltningen av prästlönstillgångar blev 829 miljoner kronor, vilket var 234 miljoner kronor högre än året innan. Det förklaras till en mindre del av att reavinster vid försäljning av prästlönfastigheter steg med 79 miljoner kronor.

Frånsett dessa reavinster förbättrades kapitalförvaltningens resultat med 198 miljoner kronor. Skogsbrukets resultat sjönk med 50 miljoner kronor jämfört med 2018. Jordbrukets rörelseresultat blev marginellt lägre jämfört med 2018.

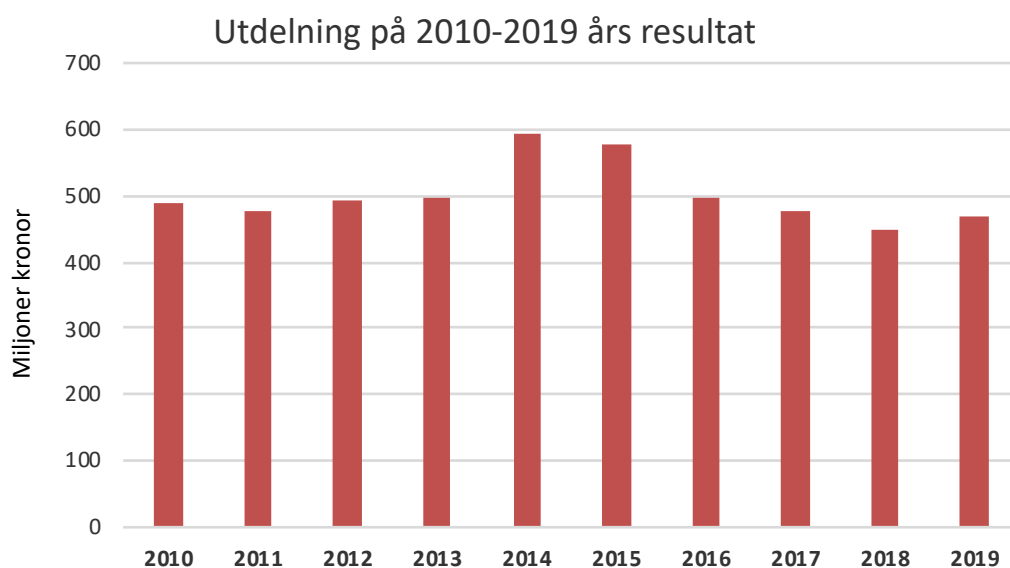
Diagrammet nedan visar den resultatutveckling som skett sedan år 2010, fördelat på skog, jord och kapitalförvaltning. Det visar tydligt hur skog och jord har haft en mer stabil avkastning under perioden, medan det finansiella kapitalets avkastning varierat från år till år.

Jord- och skogsbrukets avkastning mäts med måttet direktavkastning.⁴ Skogsbruket har under den senaste femårsperioden uppnått en genomsnittlig direktavkastning på 1,6 procent. Jordbrukets direktavkastning har i snitt varit 1,8 procent. Kapitalförvaltningens resultat mäts i totalavkastning, och har under samma period gett 5,5 procent med detta mått mätt. Som framgår av diagrammet nedan varierar resultatet mellan åren betydligt mer för kapitalförvaltningen jämfört med skog och jord. Sedan 2012 har kapitalförvaltningen gett ett positivt resultat varje år, vilket också lett till en hög avkastning för den redovisade perioden. För 2011 var dock resultatet negativt.

Hela årsresultatet får inte tas i anspråk för utdelning till verksamheten, eftersom Lagen om Svenska kyrkan (1998:1591) slår fast att tillgångarna måste värdesäkras mot inflationen. Den del av resultatet för 2019 som är möjligt att dela ut enligt diagrammet ovan är därför ett lägre belopp än årets resultat, nämligen 614 miljoner kronor. Diagrammet nedan visar att

utdelningen, och därmed prästlönstillgångars bidrag till kyrkans grundläggande verksamhet, har legat på mellan 400 till 600 miljoner kronor om året det senaste decenniet. Utdelningen på 2019 års förvaltning som lämnas under 2020 uppgår till 469 miljoner kronor efter värdesäkring av tillgångarna enligt ovan samt avsättning av vinstmedel till utdelningsreserv.

Finansiellt kapital

Prästlönetillgångarna förvaltade vid utgången av 2019 ett finansiellt kapital på 3,5 miljarder kronor. Precis som fallet är med skog- och jordbruksmark, skiljer sig det finansiella kapitalets relativa betydelse åt mellan stiften. Kapitalförvaltningens andel av den totala förvaltningen är, som tidigare nämnts, som störst i Stockholms, Strängnäs, Uppsala och Lunds stift. I diagrammet nedan framgår hur storleken på förvaltad finansiellt kapital fördelar sig mellan stiften.

Hållbara investeringar

Svenska kyrkans alla verksamheter genomsyras av långsiktigt tänkande och hållbar utveckling för människor och miljö. Därför är det självklart att även våra investeringar ska vara förenliga med dessa värderingar. Hur det ska ske uttrycks i Svenska kyrkans finanspolicy som kyrkostyrelsen beslutar över. Prästlönetillgångar i samtliga stift har antagit Svenska kyrkans finanspolicy och placeringsanvisningar.⁵

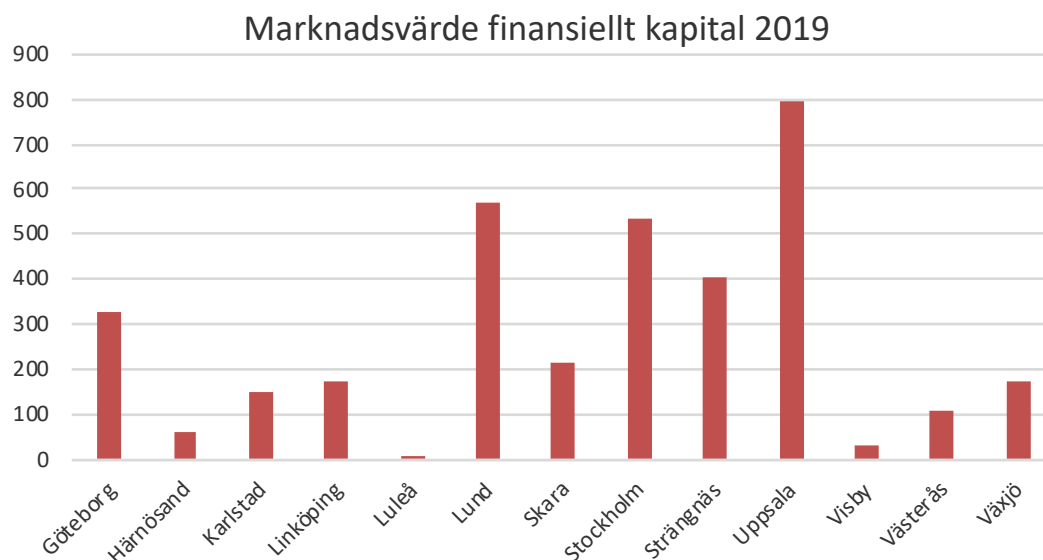

Foto: Alex & Martin/Ikon

Foto: Gustaf Hellsing/Ikon

Hållbarhet

KYRKOORDNINGEN slår fast att förvaltningen av prästlönetillgångar ska vara förenlig med Svenska kyrkans grundläggande värderingar. Naturen skapar en mångfald av värden. En skapelseorienterad teologi betonar det ömsesidiga beroendet mellan allt levande, istället för att bara sätta människans behov här och nu i centrum. Ett skapelseorienterat synsätt lägger grunden för en förvaltning som också ser till kommande generationers behov och strävar efter hållbarhet och långsiktighet – en förvaltning där inte bara ekonomiska utan även sociala, andliga, miljömässiga och kulturella värden därför förvaltas, skyddas och utvecklas. Det kan exempelvis handla om att lyfta andliga och sociala värden när Svenska kyrkan anordnar pilgrimsvandringar och underhåller vandringsleder för att människor ska få tillgång till rekreation och motion. Det kan också handla om samverkansprojekt för att skydda hotade arter eller restaurera våtmarker.

Förnybar energiproduktion

UNDER 2019 BIDROG prästlönetillgångarna direkt och indirekt till produktion av ca 1 TWh förnybar energi. Det skedde dels genom utarrendering av mark, dels genom energiproduktion i egen regi i form av vindkraft, vattenkraft, biogas och solenergi.

På senare år har antalet vindkraftverk på mark som prästlönetillgångar arrenderat ut ökat och vid utgången av 2019 fanns det 64 sådana kraftverk, vilket är en ökning med 13 kraftverk jämfört med 2018.

Utöver ovan nämnda vind- och solkraft finns också sex vattenkraftverk på prästlönetillgångars mark. De flesta av dessa står på mark som arrenderas ut.

Prästlönetillgångarna levererar även råvaror till förnybar energiproduktion via skogsbruket. Det handlar om att man tar till vara på och säljer brännved och grot (grenar och toppar) i samband avverkningar.

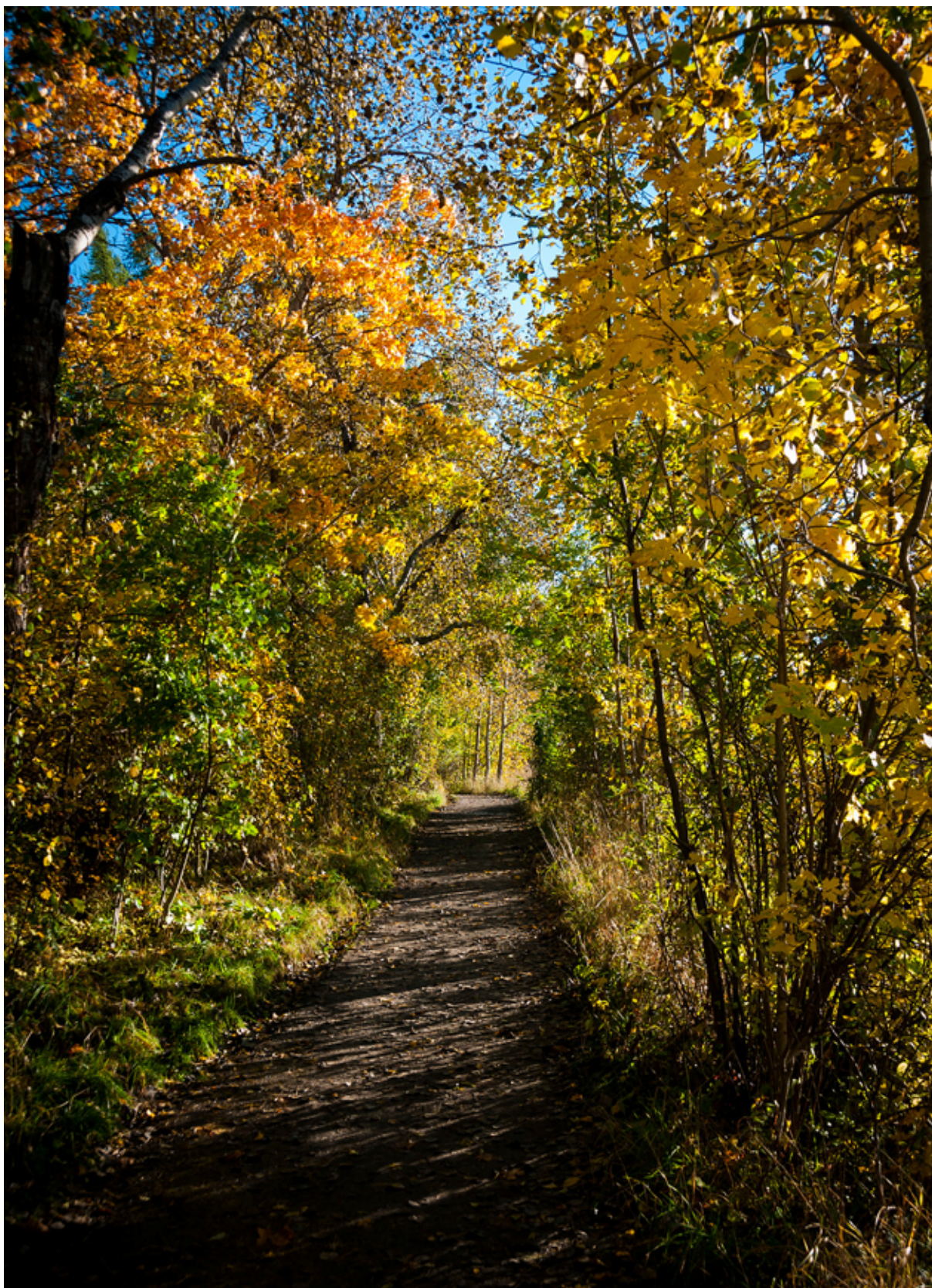

Foto: Gustaf Hellsing/Ikon

Skogs- förvaltningen

PRÄSTLÖNETILLGÅNGARNA förvaltar 466 000 hektar skogsmark. Verksamhetens affärer består av försäljning av timmer och rotposter samt försäljning och köp av skogsfastigheter.

Skogsmarken är inte i sin helhet brukbar, det vill säga produktiv. Områden som omfattar till exempel berghällar, myrar och fjäll där det inte går att bedriva lönsamt skogsbruk utgör cirka 65 000 hektar. Det är alltså ungefär 400 000 hektar av tillgångarnas skogsmark som är produktiv och möjlig att bedriva skogsbruk i.

Av den produktiva skogsmarken har stiftens valt att avsätta 34 000 hektar eller nio procent av skogsmarken till naturvård. Det är en högre andel än den lägsta nivå som erkända certifieringssystem kräver och som möter andra stora aktörers nivå.

Året som gått

Under den extremt varma sommaren 2018 och även under 2019 medförde barkborrens angrepp stora skador på skogsbeståndet, framförallt i landets södra delar. Till exempel rapporterade Växjö stift att 22 procent av 2019 års avverkningar bestod av barkborreskadat virke, läs mer om detta på sidan 18. Intäkterna för prästlönetillgångarna minskade på grund av barkborreskadat virke då kvalitén på timret sänktes väsentligt. Dessutom ökade kostnaderna för förvaltningen då angreppen tvingade fram avverkning av skog som normalt inte skulle ha genomförts.

Skogsstyrelsen bedömde i sin klimat och sårbarhetsanalys⁶ för skogen, att klimatförändringarna leder till en ökning av redan kända hot och nya typer av skadegörare riskerar att tillkomma.

Detta kan leda till miljardförluster i mitten av seklet om inte åtgärder sätts in redan nu.⁷

Den specialrapport om klimat och markanvändning som IPCC publicerade 2019⁸ visade att markanvändning, klimat och biologisk mångfald påverkar varandra. Förändrad markanvändning leder till ökad klimatpåverkan och utarmar den biologiska mångfalden. Samtidigt hotar ett förändrat klimat både skogsbruk, jordbruk och den biologiska mångfalden. Därför behövs lösningar inom flera olika områden som kan skapa synergieffekter.

För att möta de utmaningar som klimatförändringarna innebär har Uppsala, Växjö, Härnösands och Lunds stift börjat beräkna kolbalansen för respektive tillgångar.

Utredningen *En klimatpositiv framtid* kom fram till en liknande slutsats: åtgärder för ökad kolsänka och minskade utsläpp bör prioriteras

så att även andra värden och mål tillgodoses, till exempel biologisk mångfald och minskad näringsutlakning.⁹ Prästlönetillgångarna avsätter en del av den produktiva skogsmarken till naturvård och vidtar också naturskyddande åtgärder i skogsbruket, så kallade generella hänsyn.

Under de senaste årens dialoger mellan skogens intressenter, till exempel inom Nationella skogsprogrammet¹⁰ som initierades av regeringen, märks att förväntningarna på vad skogen ska leverera ökar och att åsikterna går isär. Det gäller speciellt vilket utrymme olika värden ska ges och hur de bäst kan samspela. För att hitta en gemensam förståelse hade därför *Skogsprogrammets årskonferens 2019* temat *Varför ser vi olika på skogen*.

Samverkansprojektet *Skogen i skolan* där alla stift deltar för att ge barn och unga tillgång till och kunskap om skogen fortsatte under 2019.

CASE

Kampen mot granbarkborren fortsätter i Växjö

De senaste årens torra och varma somrar får stora konsekvenser för våra skogar. Träden blir svagare och för skadedjur som granbarkborren blir de vida granskogarna attraktiva betesmarker. I Växjö har skogsvaktare Sten Strömberg såväl skogsmaskiner som drönare i sin arsenal, men det är ändå en sak han önskar sig mer än något annat: en riktigt regnig sommar.

De senaste åren har stormar, oväder och torka gjort våra svenska skogar till smörgåsbord för granbarkborren. När träd fälls av vinden eller inte får det vatten de behöver sänks deras motståndskraft mot insekter. Den vanliga försvarsmekanismen – att dränka inkräktaren med kåda – blir betydligt svårare att uppbåda kraft till. Och med tanke på de klimatförändringar som sker är det här kanske något vi måste vänja oss vid.

Sett till angrepp av granbarkborren var 2018 det värsta året skogsvaktare Sten Strömberg i Växjö hade upplevt. Och under 2019 fördubblades skadorna över hela landet, när totalt sju miljoner

kubikmeter skog skadades. För Växjö stift innebär det en ekonomisk förlust på 1,5 miljoner kronor, bara i ett av stiftets tre distrikt.

– Nu har vi fått en ganska bra start på 2020, med lite lägre temperaturer och bra med vatten under vinterhalvåret, säger Sten Strömberg.

Men de tidigare årens utveckling har redan stärkt granbarkborrens läge. I de östra delarna av Götaland var torkan extrem 2018, och populationerna av granbarkborren kunde växa kraftigt innan de drog sig tillbaka för att övervintra. I maj vaknar insekterna igen, och det bästa bekämpningsmedlet är en ständig närvaro, menar Sten Strömberg:

– Det är ett oerhört tidskrävande jobb, men för att kunna stävja svärmningarna måste man inventera sina skogar regelbundet. Det gäller att hitta vindfällan och angripna träd och ta bort dem snabbt, innan honornas ägg har hunnit bli till nya insekter som är redo att angripa nya träd. Det tar åtta till nio veckor innan en ny population är redo, och det vill vi undvika.

Även om skadade träd kan användas av massa- och timmerindustrin medför de en ekonomisk förlust. Värdet per kubikmeter sjunker med omkring 100 kronor, och inte minst måste träden avverkas tidigare än planerat, menar Sten Strömberg.

För att upptäcka vindfällan testar han och kollegorna under våren bland annat drönare, men för att identifiera angripna träd behöver arbetet ske på nära håll. Ett tidigt tecken är det bormjöl som samlas vid trädets sidor när granbarkborren borrar sig in i stammen. Efter

lite längre tid kan också barren börja skifta i färg, från den vanliga gröna till en rödaktig ton.

Sten Strömberg och kollegorna har noga planerat den avverkning och det arbete som oundvikligen kommer att behöva ske under året, men i mångt och mycket är det vädret som avgör hur det hela slutar.

– Inte för varmt och inte för torrt, utan omväxlande väder och riktigt mycket regn. Det är vad jag hoppas på, säger Sten Strömberg.

Foto: Sten Strömberg

CASE

Skara stift sporrar entreprenörer att bli mer klimatsmarta

Skara stift är en stor aktör inom skogs-
förvaltning, och tillsammans med utvalda
entreprenörer arbetar de för ett uthålligt
skogsbruk. I ett pilotprojekt under våren 2020
provar de ett smart verktyg för att kunna mäta
och kontrollera koldioxidutsläpp – och planen
är att arbetssättet ska bli verklighet hos fler av
deras entreprenörer.

Som en av Sveriges största förvaltare av skog har
prästlönetillgångarna en viktig position med ett
omfattande miljöansvar. Hållbarhetsfrågor är
ständigt närvarande inom hela Svenska kyrkan,
och det märks tydligt hos Skara stift som
förvaltar omkring 25 000 hektar skogsmark.
Det övergripande miljömålet är att vara helt
fossilfria 2030 – och i arbetet med att minska
klimatpåverkan försöker landets äldsta stift vara
moderna.

– Det handlar om att bruka men inte
förbruka. Svenska kyrkans medlemmar och
intressenter förväntar sig mycket av oss och
vi måste vara framstående när det gäller
miljöarbete. Därför arbetar vi långsiktigt med

utvalda entreprenörer som vi försöker sporra
till att bli ännu mer klimatsmarta, säger Gert
Adolfson som är egendomschef i Skara stift.

Ett av deras miljömål är att minska de totala
utsläppen från stubbe till industri. Under
våren pågår ett pilotprojekt där stiftet testar
ett verktyg för mätning av koldioxidutsläpp
och bränsleförbrukning tillsammans med en av
deras entreprenörer. Verktöget från EC Skog
gör det möjligt att följa utsläpp av koldioxid från
fordon och skogsmaskiner, och att se vilken
skillnad det är mellan HVO (förnybar diesel) och
vanlig diesel.

– Att mäta är att veta och när vi får mer
konkreta kunskaper kan vi bli bättre. När det
gäller miljöarbete är det viktigt att bryta ner det
större målet och att göra vardag av visionen. Vår
förhoppning är att sprida mätverktyget till fler
av våra entreprenörer.

Efter pilotprojektet kommer man att göra
en utvärdering. Om verktyget har fungerat
bra, både tekniskt och användarmässigt, kan

Foto: Högevall Skogsteknik AB

stiftet gå vidare och börja ställa avtalskrav på att fler av deras entreprenörer ska använda sig av systemet. Det blir också ett sätt att få fram tydligare statistik om stiftets miljöarbete och utifrån det kunna arbeta med ständiga förbättringar.

Skara stift har även transportavtal med logistikföretaget VSV. De har ett stort fokus på hållbarhet och arbetar i princip med alla stora drivmedelsleverantörer för att kunna uppnå en så hög användning av fossilfria bränslen som möjligt i de regioner de verkar i.

– Eftersom VSV köper stora volymer diesel har vi också muskler att trycka på gentemot drivmedelsbolagen. Vi verkar i ett stort område

med många kunder och det skapar synergiefekter för våra transporter. Det ökar exempelvis lastkörningsgraden, vilket innebär att vi minskar tomkörning. Det är en av våra styrkor som gynnar kunder som Svenska kyrkan, säger Hanna Kipatsi, hållbarhetschef på VSV, och fortsätter:

– När en kund som Svenska kyrkan är så engagerad i miljöfrågan blir det självklart även ett incitament för oss att jobba ännu mer med hållbarhet. Det gör att vi tillsammans kan sträva mot gemensamma målsättningar och att vi kan trycka på med gemensam kraft framåt. Svenska kyrkan har en tydlig hållbarhetspolicy och här kan vi med fördel agera tillsammans.

Certifieringar

Skogscertifiering för ett ansvarsfullt skogsbruk

Centralt i stiftens strategi för att uppnå ett hållbart skogsbruk är att arbeta med erkända hållbarhetscertifieringar som - *FSC (Forest Stewardship Council®)*¹¹ och *PEFC (Programme for the Endorsement of Forest Certification Schemes)*¹².

Dessa säger att ett certifierat skogsbruk ska vara värdeskapande genom att vara ekonomiskt hållbart och samtidigt ta hänsyn till sociala aspekter och miljö. Social hänsyn tas exempelvis genom att ha goda arbetsförhållanden för anställda och entreprenörer, ha kontakt och samråd med de som berörs av skogsbruket och genom hänsyn till rennäringen. Miljöhänsyn tas dels genom att avsätta en del av den produktiva skogsmarken för naturvård och dels genom så kallad generell hänsyn vid skogsbruksåtgärder, till exempel att lämna död ved, biologiskt värdefulla träd och kantzoner mot vattendrag.

Prästlönetillgångarna deltar i det löpande arbetet med att vidareutveckla standarderna genom att vara representerade i FSC®:s standardkommitté och på styrelseposter i PEFC i Sverige. Deltagandet sker också genom att

lämna synpunkter när möjlighet finns att yttra sig vid konsultationer och remisser.

Både FSC® och PEFC ställer krav på att minst fem procent av den produktiva skogsmarken inte ska brukas utan istället sättas av för naturvård. I den andelen ingår nyckelbiotoper och frivilliga avsättningar med höga naturvärden. Totalt sett har prästlönetillgångarna frivilligt och utan ekonomisk ersättning gått längre än certifieringskraven och avsatt nio procent av den produktiva skogsmarken för naturvård. Andelen avsättningar i olika delar av landet varierar från sju procent till 17 procent. Variationerna beror bland annat på olika förutsättningar för skogsbruket i de olika stiften. Utöver detta lämnas, som tidigare nämnts, generell hänsyn vid skogsbruksåtgärder.

Prästlönetillgångarnas markinnehav och frivilligt avsatta områden finns redovisade i form av en digital karta tillsammans med flera andra större aktörers innehav.

 Karta

Foto: Gustaf Hellsing/Ikon

Korta fakta om Svenska kyrkans certifieringsarbete

- Alla stift arbetar med skogscertifieringarna. Sex stift är dubbelcertifierade enligt FSC® och PEFC, fem stift arbetar endast med FSC® och två stift arbetar endast med PEFC.
- Tolv av tretton stift är certifierade via *Stiftens Egendomsförvaltningars förening*, en förening som har till uppgift att säkerställa medlemsstiftens certifiering av respektive skogsbruk enligt FSC® (licensnummer SKSC: FSC-C014110) och PEFC samt erbjuda församlingsskogar PEFC-certifiering.
- Som paraplyorganisation för grupp-certifikat enligt *PEFC* är föreningens ledningssystem certifierat i enlighet med ISO14001.
- Göteborgs stift har sin skog certifierad under *Södra Skogsägarnas* paraply istället för att ingå i *Stiftens Egendomsförvaltningars förening*.

Revisioner och uppföljning

Extern revision

Genom externa granskningar och egna uppföljningar kontrolleras regelbundet att skogsbruket följer de lagar och certifieringskrav som finns. Resultatet av uppföljningarna ligger till grund för fokusfrågor efterföljande år för till exempel internrevisioner och egna uppföljningar och blir ett viktigt led i arbetet med ständiga förbättringar.

Extern revision av prästlönetillgångars skogsbruk utförs varje år av *DNV GL* och under revisionen görs besök i tre till fyra stift för kontroll av både skogsskötsel och administration. Avvikelse ska enligt certifieringarnas krav åtgärdas inom en viss tidsperiod beroende på hur allvarliga de är. Vid revisionen 2019 hittades totalt sex avvikelser. Det rörde sig om såväl administrativa processer som operativa synpunkter och alla avvikelser har hanterats.

Utöver den externa revisionen utfördes också interna uppföljningar av tjänstemän som är väl förtrodda med de olika standarderna och har genomgått utbildning för uppgiften.

Uppföljning av olika miljöfunktioner

Ytterligare ett exempel på uppföljning är den årliga inventeringen av områden som har slutavverkats på prästlönetillgångarnas mark. Uppföljningen kallas *Kvalitetsuppföljning i slutavverkning Svenska kyrkan (KUSK)* och undersöker hur olika miljöfunktioner värnas. Det gäller exempelvis hänsynskrävande biotoper, kantzoner och högstubbar. I inventeringen bedöms också hanteringen av forn- och kulturlämningar med samma betygssystem som Skogsstyrelsen använder sig av i sin hänsynsuppföljning.

KUSK-inventeringen 2019 visade att hanteringen av hänsynskrävande biotoper

Foto: Johannes Frandsen/ikon

fortsatt håller en hög nivå och har förbättrats jämfört med föregående år (94 % godkänd areal 2019 jämfört med 87 % 2018). Även kantzonsmiljöer har förbättrats jämfört med föregående år (100 % godkänd areal 2019 jämfört med 72 % 2018).

Uppföljning av miljömål

Verksamheten är certifierad enligt ISO 14001 där krav ställs på att de viktigaste miljöaspekterna ska identifieras och att mål sätts för särskild uppföljning för vissa av dessa. Inom *Stiftens Egendomsförvaltningars Förening* fanns under 2019 ett miljömål, och två möjliga framtida mål utreddes.

Miljömålet säger att andelen trakter med förekomst av allvarliga körskador ska minska med 75 procent jämfört med basår 2012. En

körskada innebär att de maskiner som används vid olika skogsbruksåtgärder åstadkommer skador genom spårbildning eller kompaktering av marken. Körskador är allvarliga när de till exempel sker i direkt anslutning till sjöar och vattendrag eller när de påverkar naturvärden i lämnad naturhänsyn. Målet följs upp årligen och har uppnåtts under 2018 och 2019. Att förebygga körskador bedöms som så viktigt att målet kommer att finnas kvar till 2021 för att säkra att de goda resultaten fortsätter i rätt riktning.

Under 2018 togs beslut om två nya miljömål, ett om att minska skador i markberedning och ett om att utveckla arbetet med hyggesfria avverkningsmetoder. Under 2019 har målen har kartlagts för att göra det möjligt att utveckla relevanta och mätbara mål.

Kulturhistoriska värden

Forn- och kulturlämningar inventeras enligt en fyrgradig skala där ett är oskadad och fyra innebär irreversibel skada.

13 fornlämningar och 26 övriga kulturhistoriska lämningar inventerades under 2019. Av de bedömda lämningarna har 20 kulturlämningar

och 12 fornlämningar hanterats helt korrekt och fått högsta betyg. Fyra kulturlämningar och en fornlämning var påverkade, vilket exempelvis kan innebära att för mycket ris från avverkning lämnats runt. Endast två kulturlämningar var skadade eller allvarligt skadade.

Foto: Ulla Sundin Beck/Ikon

Foto: Johannes Frandsen/Ikon

Jordförvaltningen

PRÄSTLÖNETILLGÅNGARNA förvaltar knappt 9 000 hektar betesmark och drygt 38 000 hektar åkermark, totalt 47 000 hektar jordbruksmark. Den här markens förvaltning skiljer sig från skogsmarkens på ett centralt sätt eftersom den nästan i sin helhet är utarrenderad.

Totalt i landet har prästlönetillgångarna 219 gårdsarrenden, det vill säga arrenden där en hel gård, inklusive byggnader, är utarrenderade. Dessutom har man 1240 sidoarrenden, som exempelvis kan röra enskilda markområden utarrenderade till en gård ägd av någon annan. Totalt utgjorde intäkterna från alla dessa arrenden, tillsammans med övriga intäkter från

jordbruksdrift, cirka 13 procent av prästlönetillgångarnas intäkter under 2019. Arrendatorerna representerar många olika näringar. Det är främst jordbruk och djuruppfödning, men det förekommer också att mark arrenderas ut för produktion av förnybar energi.

Stiften uppskattar att ungefär 15 procent av arealen utgörs av ekologisk odling. Ekologisk odling förväntas öka kraftigt i Sverige de kommande åren på grund av nya mål om att 30 procent av jordbruksmarken ska utgöras av certifierad ekologisk jordbruksmark år 2030. 60 procent av den offentliga livsmedelskonsumtionen ska vara ekologisk samma år.¹³

Omvärld

– Året som gått

Under 2019 publicerade IPCC en specialrapport om klimatförändringarna och markanvändningen i världen. Rapporten konstaterar att en ohållbar markanvändning driver på klimatförändringarna, som i sin tur underminerar livsmedelsförsörjningen.¹⁴

Även IPBES¹⁵ publicerade 2019 en rapport om världens biologiska mångfald och ekosystemtjänster. Situationen är allvarlig inom jord- och skogsbruket och klimatförändringarna nämns som en bidragande orsak till situationen. Snabba och omfattande åtgärder för hållbart nyttjande behövs och de behöver omfatta såväl hållbar markanvändning som konsumtionsmönster, inte minst när det gäller livsmedel, och minskat matsvinn genom hela livsmedelskedjan.

Jordbruksåret 2019 kan kännetecknas som ett återhämtningens år efter den rekordtorra sommaren 2018. Skördarna var betydligt större och av god kvalitet och totalskörden av spannmål i Sverige beräknades till 6,1 miljoner ton. Det var 88 procent högre än 2018 och cirka

15 procent över genomsnittet för de senaste fem åren. Även viktiga grödor som oljeväxter och sockerbetar gav hög avkastning.

Priset på jordbruksmark i Skåne, där en betydande del av den svenska jordbruksmarken är belägen, ligger stabilt och snittpriset bedöms ligga runt 300 000-350 000 kronor per hektar. Det varierar dock stort i området och affärer görs på betydligt högre hektarpriser samtidigt som vissa områden är svårsålda. Den långvariga prisökningen på jord stagnerade och priserna sänktes till och med i vissa områden under året. Efterfrågan på jord var dock fortsatt hög och arrendelediga fastigheter, där ny arrendator tillträder, tenderade att ge ett högre arrende.

Vid årsskiftet 2019/2020 beslutade *Lantbrukarnas Riksförbund* om nya mål om miljömässig, ekonomisk och social hållbarhet för de gröna näringarna. Tack vare dessa finns det nu inom lantbruket ambitioner att öka klimatnyttan, konkurrenskraften och landsbygdens attraktionskraft.

Foto: Gustaf Hellsing/Ikon

CASE

Fosfordammen bildar ett internt kretslopp som minskar övergödningen

En anlagd damm i Uppsala stift ska rena fosforrikt avrinningsvatten från jordbruket och återföra näringen till åkermarken. Med ekonomiskt stöd av Länsstyrelsen gick pilotprojektet i mål, slutbesiktigades och godkändes 2019. Nu planerar lantmätare Jonas Toresäter och stiftet att skala upp insatsen – betydligt.

Övergödningen av sjöar och hav är ett problem som aktualiseras varje sommar. Algblomning tar fart, vattendrag växer igen och badplatser stängs. Än värre leder syrefattiga bottenar till att växter och djur dör, och att arter anpassade till näringsfattiga miljöer riskerar att trängas undan. Jordbruket är en del av problemet, där avrinningsvattnet från näringsrika åkermarker för med sig fosfor och kväve.

I Uppsala stift har man med utgångspunkt i de nationella miljömålen anlagt en fosfordamm i Teda, strax utanför Enköping, som ska bidra till att motverka övergödningen. Och teorin är egentligen ganska enkel. En våtmark grävd

i olika nivåer bildar en uppsamlingsplats för fosforrikt avrinningsvatten från åkermarker. När vattnet står stilla sjunker fosfor till botten och sedimenteras för att sedan kunna grävas upp och återanvändas som gödning för åkrarna. Det rena vattnet leds vidare ut och ett internt, naturligt kretslopp har skapats.

Men i praktiken är det förstås lite bökigare än att börja gräva.

– Det första, och kanske svåraste med en sån här damm är att hitta en lämplig plats för den, berättar Jonas Toresäter, lantmätare med ansvar för rörelsegrenen jord på Uppsala stift.

En grundläggande förutsättning är ett inlopp i form av ett större dike eller en bäck som samlar åkrarnas dräneringssystem och har vattenföring året om. Dessutom ska markförhållandena vara rätt för att garantera att dammen tjänar sitt syfte. Den ska grävas i rätt djup och nivåer, ha en vegetationsdel och även ha rätt lutning vid stränderna.

Foto: Magnus Aronson/Ikon

Med ekonomiskt stöd från Länsstyrelsen kunde projektet ta sin start under sommaren 2018. En extern konsult genomförde projektering och samråd med såväl myndigheter som berörda dikessamfälligheter innan en lokal grävfirma kunde utföra markarbetet och Länsstyrelsen slutligen godkänna anläggningen under sommaren 2019. Den totala kostnaden uppgick till 320 000 kronor, varav Länsstyrelsens bidrag täckte 120 000.

Fosfordammen, som mäter omkring 40 x 100 meter, betjänar i dag ett avrinningsområde på hela 500 hektar och var ett pilotprojekt. Det slutliga målet för stiftet är satt betydligt högre än så.

– Vi förvaltar totalt 5 000 hektar åkermark i Uppsala stift och planen är att vi ska anlägga dammar som renar vatten från ett lika stort avrinningsområde. Det är vårt sätt att dra vårt strå till stacken, säger Jonas Toresäter och avslutar:

Den första anläggningen är godkänd av länsstyrelsen, vi höll vår budget och vi har inte åsamkat jordbruket några betydande inskränkningar. Därför förbereder vi nu för projektering av fler dammar, även om definitiva beslut behöver fattas av egendoms- och fastighetsutskottet inför varje projekt.

Visby stift anlägger våtmark för att motverka vattenbrist

I en tid då Gotland under de senaste åren upplevt vattenbrist satsar Prästlönetillgångarna i Visby stift för första gången på att anlägga våtmark. Stiftet har på initiativ av två lokala markägare och i samarbete med Länsstyrelsen på Gotland anlagt en ny våtmark, Killingmyr vid Rings i Hejnum. Syftet är att öka tillskottet till grundvattnet i närliggande Tingstäde träsk samt att öka den biologiska mångfalden i området.

Det 30 hektar stora markområdet har röjts och man har gjort en tröskel i landskapet för att på så sätt låta vattnet stanna kvar längre i landskapet vilket gör att mer vatten får en chans att vara en del av grundvattenbildningen.

– Eftersom Killingmyr ligger i nära anslutning till Tingstäde träsk så hoppas vi att sjöns kapacitet ökar genom det utökade tillrinningsområde samt att området blir en "fristat" för olika fågelarter, säger Karin Mårtensson, en av markägarna och initiativtagarna till projektet.

En våtmark kan hjälpa vattnet att stanna kvar i marken. Naturliga våtmarker har en förmåga att fördröja vattnet i landskapet. Denna förmåga fyller en viktig funktion under kortvarig torka. Fördröjningen medverkar även till att vattnet

renas från kväve och fosfor och att vattenmängderna blir bättre fördelade än om vattnet rör sig i dikade områden och uträtade vattendrag.

– Egentligen handlar det om att återskapa Killingmyr till våtmark igen, säger Arvid Mickelåker, egendomsförvaltare för Prästlönetillgångar i Visby stift. Det är bra för miljön och ett bra steg mot att bekämpa vattenbrist. I samarbete med de två markägarna och Länsstyrelsen på Gotland har vi gjort om en igenväxt myr till 30 hektar våtmark som kommer gynna både djur- och växtliv och öka den viktiga vattenhållande kapaciteten kring Tingstäde träsk.

Därför våtmark Fakta: Grundvatten

Våtmarker fyller många funktioner och har ett stort värde ur ett hållbarhetsperspektiv. Främst fungerar de som naturliga reningsverk, utjämningsmagasin och gynnar den biologiska mångfalden. Våtmarker utgör livsmiljö för många hotade arter.

Källa: Länsstyrelsen på Gotland

Grundvatten är beteckningen på det vatten som finns under jord eller i berggrunden. Det bildas av nederbörd i form av regn eller som smältvatten. Cirka hälften av dricksvattnet i Sverige kommer från grundvattenmagasinen. Värmeböljan sommaren 2018 fick grundvatten-

nivåerna att sjunka snabbt, på flera håll till rekordlåga nivåer, och en rad kommuner införde bevattningsförbud. Ytterligare många kommuner gick ut med uppmaningar till invånarna om att vara försiktiga med vattenanvändningen.¹⁶

Foto: Frugan/Mostphotos

CASE

En vandring i tro längs Storsjön

Frälsarkransen firar 25 år 2020 och upphovsmannen Martin Lönnebo fyllde 90 i februari. Vid Sunne kyrka intill Storsjön i Jämtland har Härnösands stift anlagt Pärilstigen, en natur- och meditationsstig, ihop med församlingen.

– Martin Lönnebo är Sveriges främste kristne nu levande person. Hans betydelse för andligheten i dag kan inte nog lyftas fram och uppmärksammas.

Håkan Toresson blickar ut över Storsjön. Det är kallt och grått, men efter en ordentlig vandring längs stigen har vi fått upp värmen. Som kyrkoherde i Frösö Sunne Norderö församling blev han väldigt glad när stiftsjägmästare Max Enander hörde av sig och ville skapa Pärilstigen på stiftets mark intill Sunne kyrka.

– Idén var fin från starten, stiftet ville göra något för andligheten och evangeliet. Under resans gång, när vi arbetade tillsammans för att Pärilstigen skulle bli en natur- och meditationsstig, övertygades jag om att det skulle bli

en plats och en vandringsled för alla samtidigt som Guds skapelse togs väl om hand med stiftets genomtänkta miljöarbete.

– Om man vill, kan Pärilstigen vara en vacker promenad, en promenad för återhämtning och som naturupplevelse, men det kan också bli en vandring i tron och tillsammans med Gud.

Rekreationen gäller både kropp och själ, vandringen längs stigen kan kombineras med en blick inåt. Inspirationsmaterial i form av guider för fyra olika nivåer har tagits fram, om man vill ha ytterligare en ingång in i Frälsarkransen. Det är allt från bibelcitат, psalmer och Martin Lönnebo-citat till bilder för små barn.

Inför invigningen av Pärilstigen i september i samband med den stora stiftsfesten, skrev Håkan Toresson till Martin Lönnebo, Frälsarkransens skapare, för att försäkra sig om att församlingen fick använda namnet samt för att få välsignelse för projektet.

Svaret blev en bön som fått prägla hela stigen på en och en halv kilometer: "Må Kristus osynligt vandra med varje vandrare efter leden, lätta bördor och ge livsmod."

– Med en sådan bön behöver man inte säga så mycket mer, som Håkan Toresson uttrycker det.

Mycket arbete är nedlagt i samverkan mellan församlingen och stiftet, som att röja och ställa i ordning stigen så att den skulle bli framkomlig för alla, även för rullstolsburna och personer som har svårare att gå i terräng. En mer äventyrlig avstickare finns också, till en liten udde rätt ut i Storsjön med utsikt över Oviks_älven,

Marby nya kyrka och Ovikens nya kyrka vid gynnsamt väder och god sikt.

Här mitt ute i den jämtländska naturen kan blicken vändas inåt och den egna andligheten nås.

– Kyrkis, alltså öppna förskolan, kommer säkert att hålla till här och jag kan tänka mig retreatar på platsen. Det som är så fint är att man bestämmer själv hur andligt man vill ha det. Att möta Guds natur, är att möta Gud.

Denna text är en bearbetning av en artikel i Kyrkans tidning den 9 januari 2020 av Kajsa Söderberg.¹⁷

Foto: Hans Asp

Referenser

¹ Lag (1998:1591) om Svenska kyrkan

² 46 kap. 2–3 § kyrkoordningen.

³ 46 kap. 8 § kyrkoordningen.

⁴ Direktavkastningen är beräknad på rörelseresultat före avskrivningar och exklusive realisationsvinster vid fastighetsförsäljningar. Detta divideras med ett under året genomsnittligt taxeringsvärde multiplicerat med schablonvärdet 1,33. Taxeringsvärdet ska enligt Fastighetstaxeringslagen motsvara 75 procent av marknadsvärdet. Totalavkastning beräknas som rörelseresultat inklusive realisationsresultat och orealiserad värdeförändring under året, dividerat med ett under året genomsnittligt marknadsvärde på förvaltad finansiellt kapital.

⁵ <https://www.svenskakyrkan.se/kapitalforvaltning/vart-arbetssatt>

⁶ <https://www.skogsstyrelsen.se/globalassets/om-oss/publikationer/2019/rapport-2019-23-klimatanpassning-av-sko-gen-och-skogsbruket.pdf>

⁷ <https://www.skogsstyrelsen.se/globalassets/om-oss/publikationer/2019/rapport-2019-23-klimatanpassning-av-sko-gen-och-skogsbruket.pdf>

⁸ <https://www.smhi.se/nyhetsarkiv/nyhet-9-aug-om-ipcc-s-specialrapport-1.150504>

⁹ <https://www.regeringen.se/48ec20/contentassets/1c43bca1d0e74d44af84a0e2387bfbc/vagen-till-en-klimatpositiv-framtid-sou-20204>, Citat från sidan 182.

¹⁰ <https://www.skogsstyrelsen.se/om-oss/var-verksamhet/regeringsuppdrag/nationellaskogsprogrammet/>

¹¹ <https://se.fsc.org/se-se>

¹² <https://www.pefc.org/>

¹³ <https://jordbruksverket.se/jordbruket-miljon-och-klimatet/ekologisk-produktion>

¹⁴ <https://www.smhi.se/nyhetsarkiv/nyhet-9-aug-om-ipcc-s-specialrapport-1.150504>

¹⁵ Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services <https://ipbes.net/>

¹⁶ <https://www.helagotland.se/samhalle/kyrkans-drag-mot-vattenbristen-en-vatmark-15512181.aspx>

¹⁷ <https://www.kyrkanstidning.se/forsamlingsliv/en-vandring-i-tro-langs-storsjon-0>